

WE ARE
Human Rights Bureau

Законопроект № 15150 про новий Цивільний кодекс України: ризики для прав людини, європейської інтеграції та правової визначеності

Аналітична записка для міжнародних організацій, дипломатичних представництв, органів державної влади та ЛГБТІК+

Автор	Володимир Косенко
Статус документа	оновлена редакція для експертного обговорення після першого читання
Оновлення	з урахуванням переходу від законопроекту № 14394 до законопроекту № 15150
Дата	28 квітня 2026 року

Зміст

Короткий виклад

1. Предмет питання
 2. Чому це питання потребує окремої уваги
 3. Основні ризики
 4. Орієнтовна карта правових ризиків у світлі ЄКПЛ, практики ЄСПЛ та права ЄС
 5. Інституційні наслідки
 6. Рекомендації
 7. Висновок
- Джерела та орієнтири

Короткий виклад

Законопроект № 15150 про новий Цивільний кодекс України зареєстровано у Верховній Раді 9 квітня 2026 року. 28 квітня 2026 року Верховна Рада прийняла його за основу з урахуванням пропозицій Комітету, з доопрацюванням положень відповідно до частини першої статті 116 Регламенту Верховної Ради України та з продовженням строку підготовки до другого читання. Це означає, що законопроект перейшов у нову процесуальну фазу: питання вже не полягає лише в тому, чи підтримувати його концептуально, а в тому, чи будуть найбільш чутливі положення суттєво доопрацьовані до другого читання [1].

Оновлення цивільного законодавства саме по собі є легітимною і важливою метою. Україна потребує сучасного, внутрішньо узгодженого та передбачуваного приватного права. Водночас зміст окремих положень законопроекту № 15150 порушує питання, які виходять за межі технічної рекодифікації. Ідеться про право на повагу до приватного і сімейного життя, недискримінацію, правову визначеність, стабільність набутого сімейного статусу, межі використання оціночних моральних категорій у приватному праві та відповідність нової кодифікації міжнародним зобов'язанням України.

Позиція ГО «Бюро «Ми — є!» полягає в тому, що законопроект № 15150 не має готуватися до другого читання без цільового перегляду положень, які можуть звужувати доступ ЛГБТІК+ людей до сімейно-правового захисту, посилювати правову невизначеність для трансгендерних людей і створювати ширший простір для неоднакового або дискримінаційного застосування норм приватного права. Ідеться не про заперечення потреби в рекодифікації, а про необхідність узгодити її з Європейською конвенцією з прав людини, практикою Європейського суду з прав людини, євроінтеграційними орієнтирами України та базовими вимогами правової визначеності.

1. Предмет питання

У центрі нинішньої дискусії — не лише структура нового Цивільного кодексу, а й зміст положень, які можуть мати безпосередній вплив на дискриміновані та вразливі групи, сімейні відносини, судовий захист приватного і сімейного життя та середовище діяльності організацій громадянського суспільства.

Найбільш чутливими залишаються питання визначення сім'ї та шлюбу, правового статусу фактичних сімейних союзів, наслідків зміни гендерного маркера для вже наявних сімейних відносин, доступу до усиновлення та допоміжних репродуктивних технологій, а також використання категорії «доброзвичайність» як критерію оцінки приватноправової поведінки. За оцінками правозахисних організацій, оновлений законопроект № 15150 зберігає низку проблемних підходів попередньої редакції, зокрема щодо фактичного виключення одностатевих пар із сімейно-правових механізмів і створення ризиків для трансгендерних людей у вже сформованих шлюбних відносинах [3].

Окреме значення має процесуальний момент. Законопроект уже прийнято за основу, однак його подальше опрацювання відбувається саме у фазі, коли парламент, профільний Комітет, урядові інституції та міжнародні партнери можуть і повинні звернути увагу на змістовні правки. Частина перша статті 116 Регламенту Верховної Ради України передбачає, що пропозиції та поправки до законопроекту, який готується до другого читання, можуть вноситися лише до тексту, прийнятого за основу; водночас рішення Верховної Ради про продовження строку підготовки створює додатковий простір для ретельнішого опрацювання [7].

2. Чому це питання потребує окремої уваги

Європейський суд з прав людини у справі *Maymulakhin and Markiv v. Ukraine* встановив, що відсутність будь-якої форми правового визнання і захисту для одностатевої пари в Україні становила порушення статей 8 і 14 Європейської конвенції з прав людини [5]. У звіті Європейської Комісії щодо України за 2025 рік це рішення прямо згадується як таке, що підтверджує вимогу забезпечити юридичне визнання та захист одностатевих пар; у тому самому фрагменті Комісія зафіксувала відсутність поступу щодо законопроектів про зареєстровані партнерства [4].

Це означає, що питання нового Цивільного кодексу не є ізольованою внутрішньою дискусією. Воно безпосередньо пов'язане з виконанням міжнародних зобов'язань України у сфері прав людини та з якістю реформ у межах євроінтеграційного процесу. Нова кодифікація не повинна закріплювати або поглиблювати правовий вакуум, який уже був предметом оцінки ЄСПЛ і Європейської Комісії.

Додатково важливо враховувати розвиток національної судової практики. У 2025 році Деснянський районний суд міста Києва встановив факт спільного проживання однією сім'єю двох чоловіків, а у 2026 році Верховний Суд залишив у силі рішення в частині процесуальних наслідків і фактично підтвердив можливість встановлення судом факту проживання однією сім'єю осіб однієї статі, якщо це необхідно для виникнення юридичних наслідків у конкретних правовідносинах. Водночас Верховний Суд окремо підкреслив, що таке встановлення факту не означає легалізації одностатевого шлюбу [6].

Отже, новий Цивільний кодекс має бути узгоджений не лише з абстрактними міжнародними стандартами, а й із уже наявними елементами національної правозастосовної практики, які виникли як відповідь на тривалий правовий вакуум.

3. Основні ризики

3.1. Право на сімейне життя і принцип недискримінації

У нинішній конфігурації законопроект № 15150 не створює позитивного механізму правового визнання одностатевих пар. Водночас Бюро вже вказувало на те, що окремі положення можуть звужити навіть той обмежений простір для судового захисту, який почав формуватися в національній практиці. Особливо чутливим є питання фактичних сімейних союзів: якщо така правова конструкція буде доступна лише для різностатевих пар, це може створити ризик дискримінаційного виключення одностатевих партнерів із механізмів захисту сімейного життя [3].

З погляду стандартів ЄСПЛ проблема полягає не в тому, що Україна зобов'язана негайно запровадити шлюбну рівність. Проблема полягає в тому, що держава має забезпечити певну форму юридичного визнання і захисту для одностатевих пар. Якщо новий Цивільний кодекс закріпить модель, у якій сімейно-правовий захист фактично недоступний для таких пар, це може посилити вже встановлену ЄСПЛ проблему замість її поступового розв'язання.

3.2. Права трансгендерних людей і стабільність сімейного статусу

Окреме занепокоєння викликають положення, які можуть впливати на стабільність шлюбу у випадках юридичного визнання гендеру або зміни гендерного маркера. Законопроект зберігає ризик поставлення під сумнів уже наявних шлюбних відносин у разі зміни гендерного маркера одного з подружжя [3].

З погляду прав людини такий підхід є проблемним не лише для трансгендерної людини, а й для її сім'ї. Він може впливати на майнові права, спадкування, доступ до інформації в медичних ситуаціях, процесуальне представництво, соціальні гарантії та інші юридично значущі аспекти сімейного життя. За відсутності альтернативної правової рамки, такої як зареєстроване партнерство, визнання шлюбу недійсним або створення правової невизначеності щодо його стабільності може залишити сім'ю без реального правового захисту.

3.3. Правова визначеність і межі оціночних категорій

Проблема законопроекту не обмежується сімейним правом. Використання категорії «доброзвичайність» як операційного критерію в цивільних відносинах може створити ризик надмірної дискреції, якщо така категорія не буде чітко нормативно обмежена. Апеляція до «загальноновизнаних уявлень» про належну поведінку не створює достатньої передбачуваності для учасників приватноправових відносин [3].

Для організацій громадянського суспільства, благодійних структур, правозахисних ініціатив і громадян це може означати менш передбачуване правове середовище у питаннях договорів, представництва, майнових відносин, репутаційного захисту та доступу до правових механізмів. Особливий ризик полягає в тому, що розмиті моральні категорії можуть застосовуватися нерівномірно щодо тем і груп, які вже є об'єктом суспільної поляризації.

3.4. Євроінтеграційний вимір

Немає підстав стверджувати, що сам факт прийняття законопроекту № 15150 за основу автоматично блокує євроінтеграційний процес. Таке формулювання було б надмірним і юридично неточним. Водночас є достатні підстави стверджувати, що збереження положень, які не забезпечують мінімального правового визнання одностатевих пар, не враховують ризики для трансгендерних людей і посилюють правову невизначеність, може створити додаткову напругу у сфері фундаментальних прав, особливо в межах кластера «Основи» та Глави 23. Європейська Комісія вже окремо вказувала на застій у питаннях законодавчого захисту прав ЛГБТІК+ людей, зокрема щодо зареєстрованих партнерств [4].

4. Карта правових ризиків у світлі ЄКПЛ, практики ЄСПЛ та права ЄС

Наведена нижче карта має орієнтовний характер. Вона не є повним постатейним аналізом законопроекту № 15150 і не замінює висновку профільних органів. Її мета — окреслити зони можливої правової напруги, які потребують окремого доопрацювання до другого читання.

Питання	Відповідне занепокоєння	Стандарт / практика	Зона правового ризику
Правове визнання одностатевих пар	Відсутність позитивного механізму визнання і захисту одностатевих пар.	Maymulakhin and Markiv v. Ukraine; Fedotova and Others v. Russia.	Ризик невиконання позитивного зобов'язання держави забезпечити юридичне визнання та захист одностатевих пар.
Фактичні сімейні союзи	Можливе обмеження такої конструкції лише різностатевими парами.	Vallianatos and Others v. Greece; національна практика щодо встановлення факту проживання однією сім'єю.	Ризик дискримінаційного виключення одностатевих партнерів із сімейно-правового захисту.
Зміна гендерного маркера і стабільність шлюбу	Можлива невизначеність щодо вже наявних шлюбних відносин.	Стаття 8 ЄКПЛ; Härmäläinen v. Finland як релевантний, але контекстно відмінний орієнтир.	Ризик непропорційного втручання у приватне і сімейне життя за відсутності альтернативної правової рамки.
Усиновлення, репродуктивні права та сімейні механізми	Потенційне виключення осіб або пар за ознаками, пов'язаними із сексуальною орієнтацією чи гендерною ідентичністю.	E.B. v. France; X and Others v. Austria; принцип найкращих інтересів дитини.	Ризик диференційованого доступу без достатнього об'єктивного і розумного обґрунтування.

WE ARE

Human Rights Bureau

Питання	Відповідне занепокоєння	Стандарт / практика	Зона правового ризику
Оціночні моральні категорії	Використання «доброзвичайності» без достатніх меж і гарантій.	Принцип правової визначеності та передбачуваності.	Ризик непослідовного, вибіркового або дискримінаційного застосування.

У євроінтеграційному вимірі особливе значення мають не лише стандарти ЄКПЛ, а й поступове наближення України до правової системи ЄС. Директива 2004/38/ЄС та практика Суду ЄС щодо вільного пересування демонструють, що питання сімейного статусу одностатевих пар може мати транскордонне значення. Хартія основоположних прав ЄС, зокрема статті 7 і 21, є важливим орієнтиром для рамки приватного і сімейного життя та недискримінації, хоча її застосування до України як держави-кандидата має розглядатися саме в логіці наближення, а не як пряме автономне джерело зобов'язань у всіх внутрішніх ситуаціях.

5. Інституційні наслідки

Для Верховної Ради питання законопроекту № 15150 уже перейшло з фази загальної політико-правової дискусії до фази конкретного доопрацювання перед другим читанням. Прийняття за основу не знімає правових ризиків, а навпаки робить їх більш нагальними. Саме на цьому етапі мають бути подані, обговорені та враховані поправки, спрямовані на усунення положень, які можуть створювати дискримінаційні наслідки або правову невизначеність [1].

Для Комітету Верховної Ради з питань правової політики ключовим є забезпечення не лише техніко-юридичного, а й правозахисного доопрацювання тексту. Врахування пропозицій Комітету не має зводитися до редакційного згладжування. Йдеться про потребу перевірити найбільш чутливі положення на сумісність із ЄКПЛ, практикою ЄСПЛ, стандартами недискримінації та вимогами правової визначеності.

Для Міністерства юстиції та Уряду питання полягає в послідовності державної правової позиції. Україна не може одночасно декларувати виконання рішення ЄСПЛ у справі *Maymulakhin and Markiv v. Ukraine*, визнавати потребу в правовому захисті одностатевих пар у межах євроінтеграційного діалогу та підтримувати кодифікаційні рішення, які фактично звужують або унеможлиблюють доступ таких пар до базових сімейно-правових механізмів. Європейська Комісія вже зафіксувала, що прогрес у законодавстві про зареєстровані партнерства відсутній, попри актуальність цього питання для прав ЛГБТІК+ людей [4].

Для міжнародних організацій, інституцій ЄС і дипломатичних представництв цей процес важливий із двох причин. По-перше, він стосується виконання міжнародних зобов'язань України у сфері прав людини. По-друге, він є індикатором якості реформаторського процесу: чи здатна держава проводити складні кодифікаційні зміни без створення нових правових виключень, без послаблення правової визначеності та без відступу від уже досягнутих стандартів захисту вразливих груп.

6. Рекомендації

1. Верховній Раді України та Комітету з питань правової політики доцільно не готувати законопроект № 15150 до другого читання без змістовного перегляду положень, що стосуються визначення сім'ї, фактичних сімейних союзів, наслідків зміни гендерного маркера, доступу до сімейно-правових механізмів, а також меж застосування оціночних категорій у приватному праві.

2. До другого читання необхідно провести окрему перевірку законопроекту на сумісність із Європейською конвенцією з прав людини, практикою ЄСПЛ, рішенням у справі *Fedotova & Other v Russian Federation* та *Maymulakhin and Markiv v. Ukraine* та висновками Європейської Комісії щодо необхідності правового визнання і захисту одностатевих пар.

3. Комітету з питань правової політики Верховної Ради України доцільно забезпечити прозорий формат експертного доопрацювання із залученням фахівців із приватного права, прав людини, недискримінації, представників ЛГБТІК+ організацій, правозахисних інституцій і міжнародних партнерів. Такий формат має бути спрямований не на політизацію теми, а на усунення правових ризиків.

4. Міністерству юстиції України доцільно публічно представити консолідовану правову позицію щодо відповідності законопроекту № 15150 міжнародним зобов'язанням України, стандартам недискримінації та вимогам правової визначеності. Така позиція має окремо оцінювати наслідки для одностатевих пар, трансгендерних людей і вже наявної судової практики щодо фактичних сімейних відносин.

5. Міжнародним організаціям, інституціям ЄС і дипломатичним представництвам доцільно підтримати не лише моніторинг процесу, а й предметне доопрацювання законопроекту. Практична підтримка може включати експертні консультації, порівняльно-правовий аналіз, правозахисну оцінку положень і сприяння діалогу між парламентом, урядом та громадянським суспільством.

6. Організаціям громадянського суспільства доцільно й надалі поєднувати правозахисний та інституційний виміри адвокації. У цій дискусії важливо захищати право на повагу до приватного і сімейного життя та недискримінацію, але водночас говорити мовою правової визначеності, якості кодифікації, євроінтеграційної сумісності та належного законодавчого процесу.

7. Висновок

Оновлення цивільного законодавства може бути важливою частиною правової модернізації України. Але така модернізація не може відбуватися ціною звуження доступу дискримінованих груп до правового захисту, послаблення правової визначеності або створення напруги з міжнародними зобов'язаннями держави.

Після прийняття законопроєкту № 15150 за основу головне питання полягає не в тому, чи потрібна Україні рекодифікація приватного права. Головне питання полягає в тому, чи буде ця рекодифікація сумісною з правами людини, практикою ЄСПЛ, євроінтеграційними зобов'язаннями та реальними суспільними відносинами, які вже існують в Україні.

Обґрунтованою позицією є підтримка змістовного доопрацювання законопроєкту № 15150 до другого читання. Таке доопрацювання має усунути положення, які можуть створити дискримінаційні наслідки для ЛГБТІК+ людей, поставити під сумнів стабільність сімейного статусу трансгендерних людей, звужити доступ до фактичного сімейно-правового захисту або посилити правову невизначеність через розмиті моральні категорії. Саме такий підхід відповідатиме не лише інтересам ЛГБТІК+ спільнот, а й ширшому інтересу України в якісній, передбачуваній та європейсько сумісній кодифікації приватного права.

Джерела

[1] Верховна Рада України. Картка законопроекту № 15150. Дати та стан проходження: «Готується на друге читання»; 28.04.2026 — прийнято за основу з урахуванням пропозицій Комітету, з доопрацюванням положень відповідно до ч. 1 ст. 116 та із продовженням строку підготовки до другого читання.

<https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/69837>

[2] Верховна Рада України. Картка законопроекту № 14394. Стан проходження: «Знято з розгляду»; 28.04.2026 — знято з розгляду.

<https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/69528>

[3] ГО «Бюро «Ми - є!». «Законопроект № 14394 про новий Цивільний кодекс України: ризики для прав людини», березень, 2026.

<https://lgbt.in.ua/analitika/zakonoproekt-14394-novyj-tsvilnyj-kodeks-ukrayiny/>

[4] European Commission. Ukraine 2025 Report.

https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/17115494-8122-4d10-8a06-2cf275eecd7_en?filename=ukraine-report-2025.pdf

[5] European Court of Human Rights. Maymulakhin and Markiv v. Ukraine, Application no. 75135/14, judgment of 1 June 2023.

<https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-224984>

[6] Судово-юридична газета. «ВС залишив у силі рішення про встановлення факту проживання однією сім'єю одностатевої пари», 09.03.2026.

<https://sud.ua/uk/news/publication/355329-vs-ostavil-v-sile-reshenie-ob-ustanovlenii-fakta-prozhivaniya-odnoy-semey-odnopoloy-pary>

[7] Закон України «Про Регламент Верховної Ради України», стаття 116; також інформація Верховної Ради про зміни до статті 116.

<https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/182204.html>